ବିନ୍ଦୁ ବିମର୍ଶ
Bindu Bimarsha
ISSN NO:. 3049-2807(O)
ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ, ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ॥ ଜାନୁଆରୀ - ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୦୨୬
VOLUME NO: II, ISSUE NO: I ॥ JANUARY-MARCH 2026

ନାଟ୍ୟ ସଫଳତାରେ ମଞ୍ଚର ଭୂମିକା

ସୁଦର୍ଶନ ସାହୁ
ତକତପୁର, ବାରିପଦା

ARTICLE NO: BB-II-I-2026-04

ORC ID: 0009-0005-9240-6124
DOI: 10.64647/bb.vol.2.issue.1.2026.4
E-Mail: pintusudarsansahoo29@gmail.com
Review Status: Double-Blind Peer Reviewed
Language of the Article: Odia
Type of Article: Research Article
Submission Date: 13-11-2025
Publication Date: 14-01-2026

ABSTRACT ॥ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ସାର

ଓଡିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ନାଟକ ହେଉଛି ଅନନ୍ୟ। କାରଣ ସାହିତ୍ୟର ଗଳ୍ପ, କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ, ପ୍ରବନ୍ଧଠାରୁ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ। ନାଟକ କେବଳ ପଠନ ନୁହେଁ, ବରଂ ଉଭୟ ଦୃଶ୍ୟ ଓ ଶ୍ରାବ୍ୟର କ୍ଷମତା। ମାନବାତ୍ମାର ପ୍ରକୃତ ଉପଲବ୍ଧି ଏବଂ ଦର୍ଶନ ହିଁ କଳା। ନାଟକ ରଚନା ଓ ତାର ଅଭିନୟ ହିଁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କଳା। ସେଥିପାଇଁ ନାଟକକୁ ମିଶ୍ରକଳାର ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି। ସେହି କଳାକୁ ଆଧାର କରି ନାଟ୍ୟକାର ତାର ମନର ଭାବନାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସଂଳାପ ମାଧ୍ୟମରେ ନୂତନ ଶୈଳୀ ପ୍ରୟୋଗ କରି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ମାଧ୍ୟମରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି। ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ନାଟ୍ୟକାର ନୂତନ ନୂତନ ଶୈଳୀର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ। ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ହେଉଛି ନାଟକର ଆତ୍ମାର ସ୍ୱରୂପ ପରିପ୍ରକାଶର ମାଧ୍ୟମ। ସେହି ନାଟକକୁ ସର୍ବସମ୍ମୁଖକୁ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ପାରମ୍ପରିକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଭୂମିକା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥାଏ।

ମୂଳ ଶବ୍ଦ: ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ, ନାଟକ, ଥିଏଟର, ଭୂମିକା, ନାଟ୍ୟକାର, ସାହିତ୍ୟ, ଅଶୀ, ବର୍ତ୍ତମାନ ।

ମଞ୍ଚ ବିନା ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ। ନାଟକ ପାଇଁ ମଞ୍ଚ ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ। ନାଟକଟିଏ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେବା ପରେ ହିଁ ନାଟକର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ହୁଏ। ନାଟ୍ୟକାର ନାଟକ ରଚନା କରିବା ଓ ନାଟକଟି ମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ହେବା ଅଲଗା କଥା। ନାଟକଟି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ କଳାକାରଦ୍ୱାରା ଅଭିନୀତ ହେଲାପରେ ତାର ନାଟ୍ୟ ସଫଳତାର ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରିଥାଏ। ସେଥିପାଇଁ କୁହାଯାଏ ନାଟକ ଓ ମଞ୍ଚ ଉଭୟ ଅଙ୍ଗାଙ୍ଗୀ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ। ନାଟକଟିଏ ସେତେବେଳେ ସଫଳ ହୋଇପାରିବ ଯେତେବେଳେ ତାହା କଳାକାରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଏକ ମଞ୍ଚରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ବା ଅଭିନୀତ ହୋଇପାରିବ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ରଚିତ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଯାଉଥିବା ବେଳେ ଆଉ କିଛି ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଥିଏଟର ଦଳ ଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ବୁଲି ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଇଥାନ୍ତି। ଆଲୋଚନାର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବା ନାଟକ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଫଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଚାର କରାଗଲା। ପ୍ରଥମେ ମାହାଙ୍ଗାର 'ରାଧାକାନ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ'(୧୮୭୫) କଥା ଆସେ। ଯାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଜଗନ୍ମୋହନ ଲାଲ। ତେବେ ଏହା ପୂର୍ବରୁ ରାଜା ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବ, ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ କପିଳେନ୍ଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ନାଟ୍ୟକଳାର ନିଦର୍ଶନ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। କିନ୍ତୁ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଆଧୁନିକ ସମୟକୁ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ 'ରାଧାକାନ୍ତ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ' କଥା ପ୍ରଥମେ ଆଲୋଚନା କରୁଛେ। ସେ ତାଙ୍କର 'ବାବାଜୀ', 'ସତୀ' ନାଟକ ଏହି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ବେଶ ଲୋକପ୍ରିୟତା ତଥା ସଫଳତାର ସହିତ ଅଭିନୀତ କରାଇପାରିଥିଲେ। ଏହି ସମୟ ଭିତରେ ଯେତେବେଳେ ନାଟକଟି ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହୋଇଥିଲା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚଟି ସାଧାରଣତଃ ମାଟିରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଏ ଏବଂ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ପାଇ ଦର୍ଶକ ବସୁଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ମୁକ୍ତ ରଖାଯାଉ ଥିଲା। ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ବିକଶିତ ସମୟରେ ଆଲୋଚନା ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆମେ କୋଠପଦା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ(୧୮୮୫), ବୀଣାପାଣି ଥିଏଟର(୧୮୯୭), ବାସନ୍ତୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ(୧୯୧୦), ଉଷା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ(୧୯୧୩), ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଥିଏଟର(୧୯୧୯), ଓଡ଼ିଶା ଥିଏଟର(୧୯୩୯) ଆଦି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ

ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। କୁହାଯାଏ ପ୍ରଥମେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପୁରୁଷମାନେ ନାରୀ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ। କିନ୍ତୁ କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଥମକରି ନାଟକକୁ ସଫଳ ରୂପରେ ମଞ୍ଚାୟନ କରିବାପାଇଁ ନାରୀ ଚରିତ୍ରରେ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ମଞ୍ଚକୁ ଅଣାଇଥିଲେ। ପରେପରେ ମଞ୍ଚରେ ପରଦାର କଥା ଆସିଲେ ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ବୀଣାପାଣି ଥିଏଟରର କଥା ଆସେ। ଏହି ସମୟରେ ମଞ୍ଚରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ପରଦାର ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଏଥିରେ ନାଟକ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଦେବୀ ବୀଣାପାଣିଙ୍କ ବନ୍ଦନା ଏବଂ ଦେବୀଙ୍କ ଚିତ୍ରଟିଏ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା। ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ବେଳକୁ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ବନମାଳୀ ଆର୍ଟ ଥିଏଟର, ଉଷା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ, ଓଡ଼ିଶା ଥିଏଟର ଦେଇ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ପାଖକୁ ଆସୁ ଖୁବ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା। 'ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ' ଯାହା ପ୍ରଥମେ ଏକ ନାଟ୍ୟଦଳ ଥିଲା, ଯାହାକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସ୍ଥାୟୀ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପରିଚିତ ହେଲା। ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଏହି ମଞ୍ଚଟି ସ୍ଥାୟୀ ଏବଂ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଉଭୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ। କାରଣ ଏହା ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ବୁଲି ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରୁଥିଲେ। ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଅଭିନୟ କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ସବୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚମାନ ଓଡିଶାରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିଲା ତାହା ହିଁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ନାଟକଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ସଫଳ କରାଇ ପାରିଥିଲା। ଗଠନ ଶୈଳୀ କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଆମେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୀନ୍ -ରୁମ୍ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ ସେଠାରେ କଳାକାରମାନଙ୍କର ବେଶଭୂଷା କରାଯାଇଥାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ତିନୋଟି ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦର୍ଶକମାନେ ବସି ନାଟକ ଦେଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଥାଏ। ଯେତେବେଳେ ପରଦା ବା ସ୍କ୍ରିନର ପ୍ରଚଳନ ଆସିଲା ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟର ସମାପ୍ତି ପରେ ଆଉ ଏକ ଦୃଶ୍ୟର ଆରମ୍ଭକୁ ଆମେ ଜାଣିପାରିଲେ। ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚଗୁଡ଼ିକରେ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ୧୯୩୦- ୫୦ ମସିହା ଭିତରର କଥା ଆଲୋଚନା କରୁ ଏହି ସମୟ ଖଣ୍ଡ ଭିତରେ ବୀଣାପାଣି ଥିଏଟର, ଓଡ଼ିଶା ଥିଏଟର, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଥିଏଟର ଆଦି ମଞ୍ଚ ଗୁଡ଼ିକରେ ଆଲୋକୀକରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଧିରେଧିରେ ପ୍ରଚଳନ ହେବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ। ପ୍ରଥମତଃ ଗ୍ୟାସ୍ ଲାଇଟ୍ ଦ୍ୱାରା କଳାକାରମାନେ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରୁଥିଲେ ପରେ ବିଜୁଳି ଆଲୋକର ବ୍ୟବହାର ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ। ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ପାରମ୍ପରିକ ବାଦ୍ୟ ଭାବରେ ଆମେ ଢୋଲ, ମହୁରୀ, ତବଲା ଆଦି ଦେଖିବାକୁ ପାଉଥିଲେ। କିନ୍ତୁ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେବା ସମୟରେ ନୂତନ ଓ ଅଭିନବ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ବ୍ୟବହାର ହେଲା।

ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଷାଠିଏ ଦଶକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟ କେବଳ ନାଟକ ନୁହେଁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଲା। ବିଭିନ୍ନ ଆଲୋଚକଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ଷାଠିଏ ଦଶକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସାହିତ୍ୟରେ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷାର ସମୟ। କବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତୀକ, ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ଓ ମିଥ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା। କିନ୍ତୁ ନାଟକ କଥା ବିଚାର କଲେ ସାମାଜିକ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। ସ୍ୱାଧୀନତାର ସନ୍ଧିକ୍ଷଣ ସମୟରେ ବିଶେଷ କରି ସମାଜର ବାସ୍ତବ ଘଟଣାବଳୀ ନାଟକରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା। ଯେମିତି କି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ମୂଳିଆ', 'ସାଇ ପଡ଼ିଶା', 'ଘର ସଂସାର', ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ 'ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ', 'ନଷ୍ଟ ଉର୍ବଶୀ', ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସଙ୍କ 'ବନହଂସୀ'(୧୯୬୮), 'ଅରଣ୍ୟ ଫସଲ'(୧୯୬୯), 'କାଠଘୋଡ଼ା'(୧୯୬୩), ବିଜୟ ମିଶ୍ରଙ୍କ 'ଶବବାହକମାନେ'(୧୯୬୮) ଆଦି ନାଟକ ପ୍ରମୁଖ। ଏଠି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଏହି କଥା ବସ୍ତୁକୁ ନାଟକରେ କିଭଳି ପରିବେଷଣ କରାଯାଉଥିଲା। ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଦୃଶ୍ୟଟିଏ ଆସିଥିବ ସେତେବେଳେ କଳାକାରମାନେ ସ୍ୱଭାବିକ ଭାବରେ ମଞ୍ଚକୁ ସେହି ଧରଣର ବେଶ ପରିଧାନ କରି ଯାଇଥିବେ ଏବଂ କଳାକାରମାନଙ୍କର ଅଭିନୟକୁ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ପହଞ୍ଚାଇବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଥିଏଟର ବା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିବେ। ୧୯୬୦ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟର ଆମେ ସାହିତ୍ୟରେ ବିବିଧ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷାର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। ସେତେବେଳେ ନାଟକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷାର କଥା ଦେଖୁ। ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସଙ୍କ 'ବନହଂସୀ'(୧୯୬୮) ନାଟକରେ ସମୟ ସୂଚାଉଥିବା ଏକ ପେଣ୍ଡୁଲମ୍ ବା ଘଣ୍ଟାର କଥା ଦେଖିବାକୁ ପାଉ ସେହିପରି 'ଅରଣ୍ୟ ଫସଲ'(୧୯୬୯) ନାଟକରେ ଛେଳି ମେଁ ମେଁ କରୁଥିବା ଶବ୍ଦକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲା ବେଳେ ନାଟକ 'ଅମୃତସ୍ୟ ପୁତ୍ର'(୧୯୭୧)ରେ ପରଦା ଜରିଆରେ ଗୋଟିଏ ଟ୍ରେନର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। ସତୁରୀ ଦଶକ ବେଳକୁ ଆଉ ଏକ ନୂତନ 'ଷ୍ଟେଜ ଫ୍ରିଜ୍' ନାଟକର କଥା ଆସେ। ଅର୍ଥାତ୍ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାଣୁତା ବା ସ୍ଥିରତା(freezeness) ରହିବା। ଏହି ସମୟ ଆଉ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେଲା ମଞ୍ଚାୟନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ହେଉଛି ଜଣେ କଳାକାର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରରେ ଅଭିନୟ କରିବା। 'ଶବ ବାହକମାନେ'(୧୯୬୮) ନାଟକରେ ଆମେ ଷ୍ଟେଜ ଫ୍ରିଜ୍‌ର ବ୍ୟବହାର ଦେଖୁ। ଚରିତ୍ରମାନେ ଗୋଟେ ପଟେ ଫ୍ରିଜ୍ ହେଇ ଯାଉଛନ୍ତି ଆଉ ଏକ ପଟେ ଆଉ କିଛି ଚରିତ୍ର ଆସି ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି। ଏହି ସମୟରେ ଆଲୋକୀକରଣ ଉପରେ ବେଶି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଏ। ଗୋଟିଏ ଚରିତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଆମେ ଏହି ସମୟ ଖଣ୍ଡ ଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। ଏହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକରେ ପରୀକ୍ଷାବାଦୀ ବା ବୌଦ୍ଧିକ ନାଟ୍ୟ ଧାରା ବଦଳିଗଲା। ଫଳରେ Realistic stage ବଦଳରେ suggestive stageରେ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା। ପୁନଶ୍ଚ ନାଟକର ଧାରା ଧୀରେ ଧୀରେ ଉତ୍ତଟରୁ ପରମ୍ପରାର ଖଣ୍ଡିଣୀକୁ ନୂତନ ରୂପରେ ଫେରିବା ସମୟରେ ମଞ୍ଚର ଆକାର ବା ଉପକରଣରରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଲା। ଯାହାଫଳରେ ନାଟକ ଆହୁରି ଦର୍ଶକଙ୍କ ନିକଟତର ହୋଇ ପାରିଲା।

ପୁଣି ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ମଞ୍ଚ ଉପକରଣପାଇଁ ନାଟକଗୁଡ଼ିକରେ ମଞ୍ଚର ଶୈଳୀ ବା ଗଠନ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ସୂଚନା ଦେଲେ। ଫଳରେ ମଞ୍ଚ ଓ ନାଟକ ଉଭୟ ସଫଳତା ହାସଲ କରିପାରିଲା। ନାଟକ 'ପୃଥିବୀ ଶରଶଯ୍ୟା'ରେ ନାଟ୍ୟକାର ଶଙ୍କର ପ୍ରସାଦ ତ୍ରିପାଠୀ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି, "କୌଣସି ବିରତି ନଥାଇ ନାଟକ ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ ହେବ। ଚରିତ୍ରମାନେ ମଞ୍ଚର ଜୋନକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଅଭିନୟ କରିବେ। ମଞ୍ଚ ଆଦୌ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧାର ହେବନି। ଯେଉଁ ଜୋନରେ ଅଭିନୟ ହେଉଛି ତାହା ଆଲୋକିତ ହେବ ଓ ଅନ୍ୟ ଜୋନ୍ ଅନ୍ଧାର ରହିବ।"(୧) ସେହିଭଳି ନାଟ୍ୟକାର ନାରାୟଣ ସାହୁ ତାଙ୍କ ବହୁ ପରିଚିତ ନାଟକ 'କାହାଣୀ ସବାଶେଷ ଲୋକର' ମଞ୍ଚ ପରିକଳ୍ପନା କରି କହିଛନ୍ତି, "ମଞ୍ଚରେ ଆଲୋକ ଆସିବାମାତ୍ରେ ଦେଖାଗଲା ଧଳା ପରଦା ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି ଭାରତ ବର୍ଷର ମାନଚିତ୍ର। ମାନଚିତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ସୁଦୃଶ୍ୟମାନ ଜାତୀୟ ପତାକା।"(୨)

• ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ସଫଳ ରୂପାୟନ :

ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଜ୍ଞାନଗାରିମା ଓ ପ୍ରଯୁକ୍ତି ବିଦ୍ୟାର ସମୟ। ମଣିଷର ସଫଳତା ଆଡକୁ ନେଇପାରିଥିବା ସମୟ ହେଉଛି ଏହି ଶତାବ୍ଦୀ। ଅଶୀ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଜଣାଯାଏ ପ୍ରାୟତଃ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ଏତେ ଝଡ଼ଝଞ୍ଜା ଭିତରେ ଆଜି ଯାଏଁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଥିବା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରୁ ଆମେ ଭେଟୁ ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଏ, ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ବି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ, ଜନତା ଥିଏଟର। ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଆଜିବି ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ। ତେବେ ଏଠି ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଥିଏଟର ଅପେକ୍ଷା ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡପ ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି। ଯଦିଓ ଥିଏଟର ଓ ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡପ ଏକ ସମପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚି ଶବ୍ଦ। ଏଠି ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡପ କଥା କହିଲେ ବିଶେଷ କରି ଓଡ଼ିଶାରେ ରବିନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡପ ଏବଂ ଭଞ୍ଜକଳା ମଣ୍ଡପକୁ ଆମେ ବିଚାର କରିପାରିବା। ଏହା ସହ ରାଉଲକେଲା, ସମ୍ବଲପୁର ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଅନେକ ନାଟ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଓ ନାଟ୍ୟ ମଣ୍ଡପ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ। ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେଉଁ ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ନାଟକ ରଚନା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ନାଟକଗୁଡ଼ିକ ଏକ ଅଭିନବ ଶୈଳୀରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର ମଣ୍ଡପ, ଭଞ୍ଜ କଳା ମଣ୍ଡପ ଆଦି ସ୍ଥାନରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଉଥିବାର ଦେଖିବାମିଳେ। ଏହି ନାଟକରେ ଆଉ ଏକ କଥା ଲକ୍ଷ କରାଯାଏ, ନାଟକରେ ପୂର୍ବରୁ ପରଦାଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ଦୃଶ୍ୟକୁ ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଉଥିଲା। ଏହି ପରଦାଗୁଡ଼ିକ ଚିତ୍ରକଳା ଶିଳ୍ପୀମାନେ ନିଜେ ହାତରେ ଆଙ୍କୁ ଥିଲେ। ହେଲେ ଏବେ ସେହି ପ୍ରାଚୀନ ପରଦାର ଜାଗା ମାଡ଼ି ବସିଛି ଡିଜିଟାଲ ସ୍କ୍ରିନ ବା ଏଲ୍ ଇଡି ସ୍କ୍ରିନ୍।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ନାଟକକୁ ସଫଳ କରିବା ଦିଗରେ ଆଉ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି ସଙ୍ଗୀତ। ଅତୀତରେ ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ ଯେ କଳାକାରମାନେ ନିଜେ ଗୀତ ଗାଇ ନାଟକ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିବାପାଇଁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ମଞ୍ଚର ପଛ ବା ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ ମଞ୍ଚରୁ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ବସୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପ୍ରତି ତାହା ଆଉ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁନାହିଁ। ଏହି ସମୟରେ ଗୀତଟିକୁ ଏକ ଷ୍ଟୁଡିଓରେ ରେକର୍ଡ୍ କରାଯାଉଛି ଏବଂ ମଞ୍ଚରେ ଯେତେବେଳେ ନାଟକଟି ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଯାଉଛି ଦୃଶ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ବା ଅଭିନୟ ଅନୁଯାୟୀ ସଙ୍ଗୀତ ପରିବେଷଣ କରାଯାଉଛି। ସେହିଭଳି ମଞ୍ଚକୁ ନାଟକର ଦୃଶ୍ୟ ଅନୁଯାଇ ଆଲୋକୀକରଣରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି। ବିଭିନ୍ନ ନୂତନ ଧରଣର ଲାଇଟ୍ ଯଥା କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଅଲୋକ(spot light), ପାଦପ୍ରଦୀପ(foot light), ଛୋଟ କୈନ୍ଦ୍ରିକ ଅଲୋକ(baby spot light) ମଞ୍ଚ ଉପର ଧାର ଅଲୋକ(Flood light) ଆଦିର ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି। ଏହା ସହ ଏବେ ଜୋନ୍-ମାନଙ୍କରେ ଆଲୋକର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲାଣି। ସେହିଭଳି ଛାତ ନାଟକର ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟକୁ ନାଟ୍ୟକାର ନାରାୟଣ ସାହୁ କୁହନ୍ତି "ଏହି ଦୃଶ୍ୟଟି ଡିମଲାଇଟ୍-ରେ ହେବ।"

ଶେଷରେ ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଯେ ନାଟକକୁ ସଫଳ ରୂପ ଦେବାରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଥାଏ। କାରଣ ମଞ୍ଚଟିଏ ଥାଏ ବୋଲି ତ କଳାକାର ଅଭିନୟ କରେ ଯଦି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ନଥାନ୍ତା ତେବେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ ଜମି ନଥାନ୍ତା କି କଳାକାରଟିଏ ମଧ୍ୟ ନିଜର କଳାକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିପାରି ନଥାନ୍ତା। ତେବେ ମଞ୍ଚଟିଏ ଥିଲେ କେବଳ ନାଟକ ସଫଳ ଭାବରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ। ଅର୍ଥାତ୍ ମଞ୍ଚରେ ନାଟକକୁ ସଫଳ ରୂପାୟନ କରିବାପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ଆଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଶବ୍ଦ ବ୍ୟାବହାର, ଡିଜିଟାଲ ସ୍କ୍ରିନ ଏବଂ ଦୃଶ୍ୟ ସଜ୍ଜା ଆଦି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଅର୍ଜନ କରିଥାଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ ପୂର୍ବ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେଉଛି। ପୁଣି ତାହା ଅତି ସୁନ୍ଦର ଓ ନୂତନ ନୂତନ ଶୈଳୀ ତଥା ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ଉପକରଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରାଯାଇପାରୁଛି। ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଦର୍ଶକ ଭିଡ଼ ଲଗାଉଛନ୍ତି। ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ନାଟ୍ୟକାରମାନେ ନାଟ୍ୟ ମଞ୍ଚାୟନ ଓ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାରେ କିପରି ନାଟକଟି ସଫଳ ଭାବରେ ଅଭିନୀତ ହୋଇ ଲୋକପ୍ରିୟତା ହାସଲ କରିବ ତାହାପାଇଁ ସତ ଚେଷ୍ଟିତ।

ସଙ୍କେତ ସୂଚୀ:

୧. ଦଳବେ ତ୍ରିପାଠୀ, ଶଙ୍କର ପ୍ରସାଦ। ପୃଥିବୀ ଶରଶଯ୍ୟା। ସାଥି ପ୍ରକାଶନୀ, ୧୯୮୮, ପୃଷ୍ଠା-୧,୨

୨. ସାହୁ, ନାରାୟଣ। କାହାଣୀ ସବାଶେଷ ଲୋକର। କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର, ୧୯୯୨, ପୃଷ୍ଠା-୧

ସଙ୍କେତ ସୂଚୀ:

୧. ଦଳବେହେରା, ସାରଦାପ୍ରସାଦ। ଓଡ଼ିଶା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଇତିହାସ। ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଷ୍ଟୋର, ୧୯୭୧।

୨. ଦାସ, ହେମନ୍ତ କୁମାର। ଓଡ଼ିଆ ମଞ୍ଚ ପରିକ୍ରମା। ଏସ୍ ବି ପବ୍ଲିକେଶନ, ୧୯୯୬।

୩. ସାମନ୍ତରାୟ, ରାମାକାନ୍ତ। ଆଶୀ ପରର ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ। ୨ୟ ସଂସ୍କରଣ, ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବୁକଷ୍ଟୋର , ୨୦୨୨।

୪. ସାହୁ, ନାରାୟଣ। ନାଟ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଓ ଅନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗ। ସତ୍ୟନାରାୟଣ ବୁକଷ୍ଟୋର , ୨୦୨୦।

୫. ସାହୁ, ନାରାୟଣ। ମଞ୍ଚ ଓ ନାଟକର କଳା କୌଶଳ। ୨ୟ ସଂସ୍କରଣ, ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ୨୦୧୫।

୬. ସାହୁ, ନାରାୟଣ। କାହାଣୀ ସବାଶେଷ ଲୋକର। କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର, ୧୯୯୨।

୭. ତ୍ରିପାଠୀ, ଶଙ୍କର ପ୍ରସାଦ। ପୃଥିବୀ ଶରଶଯ୍ୟା। ସାଥି ପ୍ରକାଶନୀ, ୧୯୮୮।

«««

Field	Details
Funding Statement	This research received no external funding
Conflict of Interest	No
Plagiarism Test	Yes (Drillbit)
Similarity Index	0 %
Ethical Approval	Not applicable
Cite:	Sahoo, Sudarsan. "Natya Safalatare Manchar Bhumika." Bindu Bimarsha, vol. 2, no. 1, Jan. 2026, pp. 23–26. Crossref, https://doi.org/10.64647/bb.vol.2.issue.1.2026.4.